

Kõrgem Kunstikool Pallas
Tekstiiliosakond

**Igapäevane tekstiil kui mäluarhiiv:
saksa ja juudi kultuuritraditsioonide kohtumine**

Lõputöö

Olga Hoch

Juhendaja: prof Kadi Pajupuu

Tartu 2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEKSTIIL KUI MÄLU KANDJA.....	6
2. MÄLU JA MÄLETAMINE MÕNEDE AUTORITE NÄITEL.....	8
2.1. Materjal ja ajalooline mälu Anselm Kieferi töödes	8
2.2. Arhiiv, puudumine ja kangas Christian Boltanski töödes.....	8
2.3. Süsteem, kordus ja tekstiil Rosemarie Trockeli töödes	9
2.4. Kollektiivne mälu ja käsitöö projektis <i>The Red Dress</i>	9
2.5. Tekstiil kui kaasaegne kunstimeedium	9
2.6. Eesti autoreid.....	10
2.7. Järeldused.....	11
3. KOHT LAUA ÄÄRES. MINU PEREKONNA LOOD.....	13
3.1. Töö kontseptsiooni kujunemine	13
3.2. Installatsiooni osad.....	14
3.3. Materjalid ja tehnikad	16
3.4. Töö sümboolsed elemendid	17
3.5. Lõpetamatus, jälg ja mälu materiaalsus	20
3.6. Vaataja ja installatsiooni ruumi vastastikune mõju	21
KOKKUVÕTE	22
Kasutatud kirjandus	24
SUMMARY.....	26
Lisa. Installatsioon “Koht laua ääres” 2026. Visuaalne dokumentatsioon.....	27

SISSEJUHATUS

Kaasaegses kunstis ilmneb üha sagedamini huvi mälu ja mälestuste vastu, mida kannavad materjalid, esemed ja meie kehaline kogemus nendest. Eriti oluliseks meediumiks sellise käsitluse puhul on saanud tekstiil – kangas, mis on seotud igapäevaelu, puudutuse, rituaali ja ajaga. Tekstiil saadab meid sünnist alates: puutub kokku kehaga, kulub, säilitab kasutamise, parandamise ja inimliku kohalolu jälgi. Rõivad ja kodutekstiilid elavad sageli üle põlvkondade, säilitades perekondlikke tavasid, liigutusi, harjumusi ja mäletamise viise.

Huvi tekstiili kui mälukandja vastu muutus minu jaoks tähenduslikuks juba enne lõputöö algust. Minu perekonnas on säilinud esemeid, mis on seotud erinevate kultuuriliste traditsioonidega, ning teadmine perekonnaloost eksisteeris sageli fragmentaarselt üksikute lugude, fotode, arhiivimaterjalide ja argiesemete kaudu. Osa perekondlikust mälust on seotud juudi kultuuritraditsiooniga, osa aga perekonna saksa liiniga. Need lood ei eksisteeri minu jaoks abstraktse ajaloolise teadmisenä: need jätkuvad materjalis, esemetes, perekondlikes rituaalides ja inimlikes žestides.

Töö aluseks on isiklik perekonnalugu, mis paikneb juudi ja saksa kultuuriliste liinide ristumiskohas. Perekonna juudi liin kandub edasi emapoolse suguvõsa kaudu ning on seotud argielu, rituaali, meditsiini, perekondliku mälu ja traditsioonide säilitamisega läbi igapäevaste žestide ja tekstiili. Saksa liin, mis pärineb isa poolt, on seotud tootmise, struktuuri, materiaalse kultuuri ja tekstiilivabrikutega.

Lõputöö ettevalmistamise ajal külastasin Budapesti, kus kohtusin inimestega, kes tundsid minu vanaisa venda ning mäletasid sündmusi, mis olid seotud juudi perekondade deporteerimisega Teise maailmasõja ajal. Need kohtumised toimusid sünagoogi ruumis ning nendega kaasnesid lood perekondlikust mälust, kaotusest ja ellujäämisest. Paljud kuulnud lood haakusid ootamatult minu enda perekonna looga. See kogemus kujunes oluliseks osaks mõtisklusest mälu üle kui millestki samaaegselt haprast, kehalisest ja jätkuvast.

Selles töös ei ole minu eesmärk ajalugu täielikult rekonstrueerida ega luua dokumentaalset narratiivi. Pigem on tegemist katsega töötada mälu jälgedega – sellega, mis säilib materjalis, rituaalis, käsitöös ja perekondlikus argipäevas. Käesolev töö ei pretendeeri ajaloolise rekonstruktsiooni loomisele. Minu jaoks on oluline eelkõige perekondliku mälu toimimise mehhanism ning selle materiaalne kogemine tekstiili, jälje ja ruumilise

installatsiooni kaudu. Just seetõttu muutub tekstiil minu jaoks kõige täpsemaks meediumiks. Kanga, õmbluse, grafiidi, tikandi ja objekti struktuuri kaudu on võimalik rääkida mälust ilma otsese illustratiivsuset.

Töö on üles ehitatud ruumilise tekstiilinstallatsioonina, mis põhineb horisontaalsete ja vertikaalsete objektide vastastikusel mõjul. Horisontaalne vorm on seotud argielu, perekondliku mälu, rituaali ja kehalise kogemusega. Vertikaalne vorm on seotud struktuuri, tootmise, staatuse ja kultuurilise pärandi teemadega. Need liinid ei vastandu teineteisele, vaid eksisteerivad samaaegselt, moodustades ühise mäluruumi.

Oluline koht töös on tekstiilobjekt, mis põhineb kaetud laua kujundil. Juudi kultuuritraditsioonis on kaetud laud seotud kodu, sabati, perekondliku kohalolu ja mälu jätkumisega läbi igapäevaste tegevuste. Sabat on juudi traditsioonis iganädalane puhkepäev, mis on seotud argirutiini peatamise, perekondliku kogunemise ja rituaalse ühise söögikorraga. Minu jaoks oli oluline pöörduda selle traditsiooni kui elava perekondliku osaduskogemuse poole. Sabati ja perekondliku rituaali tähendust käsitletakse Toora kommentaarides (Toora 1993).

Töö tekstiilne osa on valmistatud linasest kangast, mis on ostetud väikesest Iisraeli manufaktuurist, kus toodetakse kangaid vastavalt kašruti traditsioonidele. Kašrut on juudi kultuuris reeglite ja ettekirjutuste süsteem, mis reguleerib muu hulgas materjalide kasutamist ja ühendamist. Osa tööst valmis sabbatit järgides ning mõned kunstilised lahendused olid seotud juudi kultuuritraditsiooni ja perekondliku kogemusega.

Kompositsiooni läbib punane niit, mis on seotud perekondliku ja juudi traditsiooniga. Minu peres sidus sellise niidi mulle ümber kae ema ning hiljem hakkasin seda siduma oma tütrele. See žest ei ole seotud ainult kaitse teemaga, vaid ka arusaamaga mälust kui millestki, mis kandub edasi puudutuse, tegevuse ja inimliku kohalolu kaudu. Töös muutub punane niit üheks keskseks kunstilise struktuuri elemendiks ning avaneb hiljem osana isiklike ja kultuuriliste sümbolite süsteemist.

Oluliseks osaks uurimusest said kunstipraktikad, mis töötavad mälu, materiaalsuse ja tekstiiliga. Minu jaoks olid tähenduslikud Anselm Kiefer, Christian Boltanski, Rosemarie Trockeli teosed ning ka kaasaegsed rahvusvahelised tekstiilprojektid, mis on seotud kollektiivse mälu ja käsitööga. Nendes töödes lakkab tekstiil olemast dekoratiivne materjal ning muutub ajaloolise, kehalise ja emotsionaalse kogemuse kandjaks.

Käesoleva töö eesmärk on mõtestada, kuidas perekondlik mälu võib säilida materiaalses vormis ning kuidas tekstiil on võimeline muutuma isikliku, kultuurilise ja kehalise mälu ruumiks kaasaegses kunstikontekstis.

1. TEKSTIIL KUI MÄLU KANDJA

Tekstiil erineb paljudest teistest kunstilistest materjalidest oma tiheda seotuse tõttu inimkeha ja igapäevaeluga. Kangas saadab inimest sünnist alates, osaleb argistes ja rituaalsetes tegevustes ning säilitab puudutuste, aja ja kasutuse jälgi. Erinevalt vastupidavamatest materjalidest vananeb tekstiil koos inimesega: pleegib, rebeneb, taastatakse ning jätkab eksisteerimist isikliku ja perekondliku mälu kandjana.

Paljudes kultuurides on tekstiil seotud ka kogemuse, traditsioonide ja žestide säilitamisega. Laudlinad, rõivad, päevatekid ja tikandid antakse edasi perekonna sees ning neist saavad omamoodi koduse arhiivi osad. Selliste esemete kaudu säilivad mäletamise viisid: harjumused, rituaalid, puudutused ja hoolitsuse vormid. Pierre Nora käsitleb mälu ka paikade, esemete ja kultuuriliste märkide kaudu säiliva nähtusena (Nora 1996).

Kaasaegsed mälu-uuringud pöörduvad üha sagedamini materiaalsete objektide poole kui kultuurilise ja isikliku kogemuse kandjate poole. Jan Assmann ja Aleida Assmann käsitlevad mälu mitte ainult informatsiooni säilitamisena, vaid ka selle edasiandmise protsessina kultuuriliste vormide, rituaalide ja materiaalsete jälgede kaudu. Selles kontekstis osutub tekstiil eriti oluliseks meediumiks, kuna ühendab mälu kehalise, argise ja emotsionaalse mõõtme (Assmann 2011).

Käesoleva töö jaoks on oluline ka postmälu mõiste, mille pakkus välja Marianne Hirsch. Postmälu kirjeldab olukorda, kus eelnevate põlvkondade kogemus kandub lugude, esemete, žestide ja emotsionaalsete seisundite kaudu edasi neile, kes ise ei olnud sündmuste otsesed tunnistajad. Sellistel juhtudel eksisteerib mälu fragmentaarselt ning säilib sageli just materiaalsete jälgede kaudu: fotode, dokumentide, rõivaste, argiesemete ja perekondlike arhiivide kaudu. (Hirsch 2008)

Minu jaoks muutub tekstiil viisiks töötada just sellise mäluga – mittetäieliku, haavatava ja mitmekihilise mäluga. Kaasaegses käsitööteoorias käsitletakse materjali ja käsitsi töötamist mõtlemise ja kogemuse vormina (Adamson 2007). Töö ei püüa ajalugu taastada – see püüab seda mitte kaotada. Seetõttu omandavad suure tähtsuse lõpetamatus, käsitöö, nähtav õmblus, grafiidijoone hajuvus, töötlemata kangaservad ja kompositsiooni fragmentaarsus.

Mälu kontekstis omandab erilise tähenduse ka käsitsi töötamise protsess ise. Õmblus, tikkimine ja kanga ühendamine muutuvad mitte ainult tehniliseks tegevuseks, vaid ka taaskogemise ja säilitamise vormiks. Aeglane käsitöö võimaldab tajuda tekstiili aegruumina, milles mälu eksisteerib korduva liigutuse, puudutuse ja inimese kohalolu kaudu.

Juudi kultuuritraditsioonis on tekstiilil oluline koht nii argi- kui rituaalses elus. Kaetud laud, laudlina, piduliku söömaaja kangad ja käsitsi valmistatud tekstiil on seotud nii praktilise funktsiooni kui ka perekondliku ja kultuurilise mälu säilitamisega. Esemete ja korduvate tegevuste kaudu jätkub mälu tähenduslikkus igapäevaelu sees.

Käesolevas töös käsitletakse tekstiili mäluruumina, milles on ühendatud isiklik kogemus, perekonnalugu, materiaalne jälg ja kultuuriline pärand. Kanga, grafiidi, käsitsi tehtud õmbluse ja objekti struktuuri kaudu muutub võimalikuks rääkida mälust ilma otsese illustratiivsuset, detailid ja jäljed tunnistavad inimlikust kohalolust.

2. MÄLU JA MÄLETAMINE MÕNEDE AUTORITE NÄITEL

2.1. Materjal ja ajalooline mälu Anselm Kieferi töödes

Anselm Kiefer. Tema teostes muutub materjal ajaloolise mälu väljenduse osaks. Kunstnik kasutab pliidi, tuhka, põhku, raskeid faktuure ja lagunenu pindu, luues aja, mälu ja kultuurilise trauma tunnetuse. (Huyssen 1989)

Kieferi jaoks on eriti oluline teose pind. See ei mõju kunagi neutraalse ega lõpetatuna. Praod, lagunemise jäljed, materjalikihid ja faktuuri raskus loovad ajaloo füüsilise kohalolu tunde. Mälu ei tajuta tema teostes arhiiviliku informatsioonina, vaid materjalis säilinud jäljena. Trauma ja mälu esteetilist transformatsiooni kaasaegses kunstis on käsitlenud ka Griselda Pollock (Pollock 2013).

Mitmes töös pöördub Kiefer juudi ajaloo, kabalistlike sümbolite ja Saksamaa sõjajärgse mälu teema poole. Samas väldib ta otsest illustratiivsust. Ajalugu on tema teostes kohal materiaalsuse, fragmendi ja lagunemise tunnetuse kaudu.

Minu uurimistöö jaoks osutus see lähenemine oluliseks materjali mõistmisel emotsionaalse ja ajaloolise kogemuse kandjana. Mitmed lõpetamatusele ja hävimisele viitavad kompositsioonilahendused on ka minu töös seotud sooviga säilitada tunnet hraprast jäljest, mitte luua lõpetatud narratiivi.

2.2. Arhiiv, puudumine ja kangas Christian Boltanski töödes

Christian Boltanski töötab kollektiivse mäluga rõivate, valguse ja argiesemete kaudu. Paljudes tema installatsioonides muutuvad kangas ja rõivad inimliku kohalolu tähistajaks. (Blistene 2019)

Uurimistöö mõttekäikudega seostub see kuidas Boltanski käsitleb kaduvust ja puudumist. Tema teostes on kaotuse ja mälu täieliku taastamise võimatuse tunnetus. Arhiveerimine jääb tema töödes alati fragmentaarseks ja mittetäielikuks.

Installatsioonis *No Man's Land* (2010) loovad tohutud rõivakogumid samaaegselt nii inimeste kohalolu kui ka kadumise tunde. Kangas ei ole siin enam argine ese, vaid mälu materiaalne tunnistus. See lähenemine on iseloomulik ka minu tööle, kus olulist rolli ei mängi perekonnanaloo rekonstrueerimine, vaid üksikute mälujälgede säilitamine.

2.3. Süsteem, kordus ja tekstiil Rosemarie Trockeli töödes

Rosemarie Trockeli töödes on tekstiil seotud süsteemi, korduse ja struktuuri teemadega. Kasutades masinkudumist ühendab kunstnik traditsiooniliselt „koduse“ materjali kontrolli, võimu ja kultuurilise mälu teemadega. (Cooke 2012)

Eriti oluline on tema suhtumine tekstiili kui iseseisvasse kunstilisse keelde. Kangas lakkab tema töödes olemast dekoratiivne pind ning hakkab toimima struktuurina, mis suudab edasi anda pinget, kordust ja sisemist rütmi.

Minu uurimistöö jaoks osutus see lähenemine oluliseks käsitsi tehtu ja kompositsiooniliste valikute mõistmisel. Ka minu töös on võrk, vertikaalsed jooned ja korduvad elemendid seotud struktuuri, tootmise ja kultuuripärandi teemadega.

2.4. Kollektiivne mälu ja käsitöö projektis The Red Dress

Üheks viimaste aastate olulisemaks rahvusvaheliseks tekstiilprojektiks on saanud Briti kunstniku Kirstie Macleodi projekt *The Red Dress*, millega alustati 2009. aastal. Aastate jooksul töötasid kleidi kallal sajad naised erinevatest maailma riikidest, lisades sellele oma tikandielemente. (Macleod 2009–2023)

Selles projektis on eriti olulised protsessi aeglus, käsitöö ja inimlik kohalolu materjalis. Tikand muutub mälu säilitamise viisiks, pistete joonegraafika tunnistab korduvast žestist ja puudutusest. Objekt muutub kollektiivseks inimkogemuse arhiiviks. Tikandit käsitletakse kaasaegses kunstiteoorias ka isikliku, kultuurilise ja naiseliku kogemuse kandjana (Parker 2010).

Minu uurimistöö jaoks on see projekt oluline ka seetõttu, et käsitöö on midagi, mis räägib inimese kohalolu viisist. Sarnane arusaam käsitsi töötamisest muutub oluliseks ka minu enda kunstipraktikas.

2.5. Tekstiil kui kaasaegne kunstimeedium

Viimastel aastatel ilmub tekstiil üha sagedamini suurte rahvusvaheliste näituste ja biennaalide ruumi täisväärtusliku kaasaegse kunsti meediumina. Kunstnikke huvitavad tekstiilide seosed mälu, kehalisuse, säilimise ja ajaga. Kaasaegse installatsioonikunsti ja

mälu teemade nähtavust rahvusvahelises kunstiruumis mõjutasid oluliselt ka Veneetsia biennaali viimaste aastate kuraatoriprojektid (Enwezor 2015; Alemani 2022)

Selgelt on see nähtav viimaste aastate Veneetsia biennaali projektides, kus tekstiili- ja segameediuminstallatsioonid on üha sagedamini seotud kollektiivse mälu, identiteedi ja inimliku kohalolu teemadega. Kunstnikest, kes mõjutasid minu uurimistööd, olid eriti tähenduslikud Lubaina Himid ja Lotus L. Kang. Lubaina Himidi töödes kasutatakse kangast kultuurilise mälu ja ajaloolise kogemuse kandjana. (Himid 2021) Lotus L. Kang töötab habraste materjalide, valgustundlike pindade ja ruumiliste objektidega, luues aja ja kadumise tunnetuse.

Rahvusvahelisest kunstikontekstist mõjutas minu arusaama ruumilisest tekstiiliinstallatsioonist ka Ann Hamiltoni looming. Tema installatsioonides ühenduvad tekstiil, ruum, inimese kohalolu, heli ja materiaalsed objektid. Hamiltoni töödes muutub oluliseks objekt ise, lisaks ka viis, kuidas vaataja liigub ruumis ning tajub materjali, aega ja mälu füüsilisel tasandil. Tema loomingus on oluline koht haprusel, jäljel ja aeglaselt lahtirulluval ruumikogemusel, mis mõjutas ka minu enda installatsiooni mõtestamist (Hamilton 2017).

2.6. Eesti autoreid

Käesoleva töö jaoks said oluliseks Eesti kunstnikud, kes töötavad tekstiili, ruumi, mälu ja materiaalse kohalolu teemadega. Eesti tekstiilikunstis on oluline koht käsitsi tehtud töö, aeglasel protsessil ning tekstiili käsitlemisel nii dekoratiivse pinnana kui ka kultuurilise ja isikliku kogemuse kandjana.

Minu uurimistöö jaoks osutusid eriti oluliseks Merle Suurkase ja Einike Soosaare installatsioon lauaga, milles tekstiil ühendatakse perekondliku mälu, ruumi ja inimese kohalolu teemadega. Nende töödes muutub kangas materiaalseks objektiks, lisaks sellele mälukandjaks, mille kaudu on võimalik käsitleda perekonnalugu, aja jälge ja inimese haprust. Autorid lõid installatsiooni, kus siidile maalitud suurendatud perekonnafoto reaalsest koosviibimisest markeeris ruumi ja laudlinaga, mille pinnale olid trükitud või tikitud kujundid. Installatsiooni ruumis kasutati ka looduslikke materjale – merekive ja

vertikaalselt asetatud kõrsi. Teos mõjus ruumina, kus pilt, materjal ja objektid moodustasid ühtse mälu keskkonna. (Suurkask 2025)

Selles töös oli minu jaoks oluline just tekstiili ja ruumi ühendamine. Laudlina ei olnud enam tarbeese, vaid pind, mille kaudu muutusid nähtavaks mälu, perekondlik kohalolu ja inimese jälg. Samuti mõjutas mind viis, kuidas installatsioonis kasutati vaikust, tühjust ja hapraid materjale, mis löid aeglase ja meditatiivse ruumitaju. Rookõrred löid tunde, et loodus kasvab mälestustest läbi, põlvkonnad järgnevad põlvkondadele ja kaovad.

Oluliseks kunstiliseks kontekstiks on minu jaoks ka Anu Raua looming, milles tekstiil on seotud kultuurilise mälu, rahvusliku identiteedi ja käsitöötraditsioonide säilitamisega. Tema gobeläänides ja tekstiilteostes muutub pildiline jutustavus, argiolukordade kujutamine, lihtsa ja omase maagiline mõjus järjepidevuse ja ühiselt jagatud mälu kandjaks. Heimtali muuseum ja Anu Raua töö rahvakunsti kogumisel on samuti seotud mälu säilitamise ja püsimise teemadega. (Raud 2012)

Oluliseks mõjutajaks osutus minu jaoks ka Kai Kaljo teos *A Table for...* (2019), kus lauda käsitletakse argiesemena, inimliku kohalolu ja puudumise ruumina. Ka minu installatsioonis muutub kaetud laud perekondliku, kultuurilise ja kehalise mälu kohtumispaiaks.

2.7. Järeldused

Vaadeldud kunstipraktikad näitavad, et kaasaegses kunstis tajutakse materjali üha sagedamini mälu ja inimliku kohalolu kandjana. Kunstnikke huvitab lihtsa objekti visuaalne külg ja ka selle võime säilitada aja, käsitöö ja emotsionaalse kogemuse jälgi.

Mind kõnetasid fragmentaarsus, lõpetamatus, tähelepanu pinnale, käsitööle ja otsese illustratiivsuse puudumine. Just need põhimõtted saavad hiljem minu enda kunstipraktika aluseks.

Vaadeldud kunstipraktikaid kõrvutades ilmneb, et kuigi kõik käsitletud autorid töötavad mälu ja materiaalse kohalolu teemadega, on nende lähenemised põhimõtteliselt erinevad – ning just see erinevus aitab täpsemalt mõtestada minu enda tööd.

Kiefer ja Boltanski töötavad mõlemad ajaloolise trauma ja kadumisega, kuid vastupidistest suundadest. Kieferi jaoks on materjal laetud – plii, tuhk, lagunemine kannavad ajaloo raskust füüsiliselt. Tema teos ei lase vaatajal minevikust eemalduda. Boltanski

läheneb teisiti: tema installatsioonides on materjal kerge, habras, peaaegu tühi. Rõivad, valgus ja arhiiv viitavad inimesele, kes on juba lahkunud. Kui Kiefferi mälu on raske ja surub alla, siis Boltanski mälu on õhuliselt kohal just läbi puudumise. Minu töös on need kaks suunda samaaegselt olemas: laudlina kerge linane pind läheneb haprusele, samas kui gobelääni tihe samet ja traadist struktuur kannavad ajaloo raskust.

Trockeli lähenemine erineb mõlemast. Tema jaoks ei ole tekstiil niivõrd emotsionaalse kogemuse kandja kui süsteemi ja struktuuri küsimus – kes otsustab, mis on kunstiline materjal, kes määrab tootmise ja korduse reeglid. See dimensioon on oluline ka minu töös, eriti vertikaalsete struktuuride ja gobelääntehnika valikul: gobelään on ajalooliselt olnud võimu ja staatuse meedium, ning selle kasutamine isikliku perekonnavaloo kontekstis loob sisemise pinge kõrgkultuuri esinduslikkuse ja fragmentaarse, haavatava mälu vahel.

Projekti *The Red Dress* kõrvutamine eelnimetatud autoritega toob esile veel ühe olulise mõõtme: käsitöö kui aja ja inimese kohalolu vorm. Kui Kieffer, Boltanski ja Trockel töötavad pigem lõpetatud teoste või suuremahuliste installatsioonidega, siis *The Red Dress* rõhutab protsessi ennast – aeglast, korduvat, paljude inimeste poolt jagatud tegevust. See arusaam käsitöö aeglasest rütmist ja žestist kui mälu säilitamise viisist on minu töö jaoks kõige vahetumalt oluliseks osutunud.

Nende praktikate kõrvutamine näitab, et kaasaegses kunstis ei ole mälu ühtne ega üheselt kujutatav. Mälu võib olla raske või habras, kollektiivne või intiimne, kirjalik või kehaline. Minu installatsioonis ei vali ma nende võimaluste vahel – püüan hoida neid kõiki korraga, nii nagu perekonnavalugu ise koosneb erinevatest, kohati vastuolulistest kihistustest.

3. KOHT LAUA ÄÄRES. MINU PEREKONNA LOOD

3.1. Töö kontseptsiooni kujunemine

Töö hakkas kujunema katsena mõtestada perekonnalugu materjali, ruumi ja käsitöö kaudu. Minu jaoks oli oluline mitte luua ajalooliste sündmuste illustratsiooni, vaid leida kunstiline keel, mis suudaks töötada vihjamisi läbi kõneka detaili ja inimliku kohalolu.

Esiialgu kujutlesin tööd tekstiilobjektina, kuid protsessi käigus sai selgeks, et selle teema puhul on oluline just ruumiline kompositsioon. Järk-järgult kujunes välja horisontaalsete ja vertikaalsete objektide struktuur, mida liigendab materjalide, joonte ja mälu süsteem.

Kompositsiooni horisontaalne osa on seotud argielu, rituaali, perekondliku mälu ja koduse ruumi teemadega. Vertikaalne osa on seotud struktuuri, tootmise, kultuurilise pärandi ning süsteemiga. Need elemendid ei vastandu teineteisele, vaid eksisteerivad samaaegselt, moodustades ühtse mäluruumi.

Kontseptsiooni kujunemist mõjutas minu isiklik perekonnalugu. Perekonna juudi liin kandub edasi emapoolse suguvõsa kaudu ning on seotud rituaali, meditsiini, perekondliku mälu ja traditsioonide säilitamisega läbi argiste žestide ja koduste tekstiilide. Saksa liin, mis pärineb isa poolt, on seotud tööstusliku tootmise ja tekstiilivabrikutega, selles on süsteemi ja loogikat. Parunite suguvõsa von Hoch pärineb Münchenist ning kuulub Saksa kultuuriruumi, mis on seotud Euroopa kaubanduslike, tööstuslike ja kunstiliste traditsioonidega. Von Hochidele kuulus tekstiilivabrikuid Saksamaal ja Poolas kuni 20. sajandini. Erinevatel ajaloolistel perioodidel olid perekonna esindajad seotud Eestiga. Perekonnal olid sidemed Tallinna Toomkirikuga: osaleti kiriku toetamisel metseenide ning annetajatena. Tallinna Toomkirikus asuvad tänaseni perekond von Hochiga seotud hauad ja mälestuselemendid. Saksa aristokraatlikus kultuuris omasid tekstiil, sisustusesemed ja perekondlikud reliikviad olulist rolli mälu, staatuse ja põlvkondadevahelise järjepidevuse kandjatena.

Lõputöö käigus muutus minu jaoks eriti oluliseks arusaam mälust kui fragmentaarsest ja haavatavast protsessist. Just seetõttu ilmusid töösse järk-järgult lõpetamatus, avatud õmblused, grafiidijoone haprus, tühjad kompositsioonipinnad ja elemendid, mis meenutavad pigem sündmuste põgusaid jälgi mälus.

Olulist mõju kontseptsiooni arengule avaldas ka reis Budapesti diplomitöö tegemise ajal. Seal kohtusin eakate inimestega, kelle perekonnad elasid minu vanaisa venna – Berliinist pärit arsti – perekonna kõrval. Kohatud inimesed mäletavad veel tollaseid sündmusi, mille tunnistajaks olid lapsepõlves ning rääkisid juudi perekondade deporteerimisest, mis toimus nende silme all. Seda saatust jagas ka minu vanaonu perekond.

Kohtumised toimusid muuhulgas Budapesti sünagoogis ning kujunesid minu jaoks oluliseks isiklikuks kogemuseks kokkupuutest elava mäliga. Eriti tähenduslikuks osutus kogemus, kuidas mälu kandub edasi inimeste jutustuste, intonatsiooni, žestide ja nende kohalolu kaudu. See kogemus mõjutas töö edasist arengut ning tugevdas minu jaoks fragmendi, jälje ja materiaalse kohalolu tähendust kui mälu ja identiteedi säilitamise viise.

Töö käigus muutus kompositsioon. Esialgu nägi projekt ette rohkem tikandit ja keerukamaid objekte, kuid järk-järgult muutus töö vaoshoitumaks ja minimalistlikumaks. Mõned elemendid eemaldasid teadlikult, kuna minu jaoks muutus olulisemaks säilitada märkide vahelise ruumi, õhu ja sisemise pinge tunnetus.

3.2. Installatsiooni osad

Installatsiooni keskseteks objektideks said laud koos laudlinaga ning kaetud tool, mille seljatoel asub vapilaadne element. Minu sihiks polnud luua dekoratiivne kompositsioon, vaid mäluruum, milles vaataja tajub inimlikku kohalolu. (Lisa 1)

Töös kasutatakse kahte peamist kompositsioonisuunda – horisontaalset ja vertikaalset. Horisontaalne osa on seotud kehalisuse, kodu, perekondliku mälu, rituaali ja argieluga. Vertikaalne osa on seotud struktuuri, tootmise, süsteemi ja ajaloolise pärandiga. Koos moodustavad need ühtse ruumi, kus erinevad mäluvormid eksisteerivad samaaegselt.

Kompositsiooni keskseks elemendiks muutub laud. Käesolevas töös loob see kohtumise ja perekondliku kohalolu ruumi. Juudi traditsioonis on laud seotud sabati, perekondliku söömaaja, palve ja korduvate koduste rituaalidega. Just seetõttu muutub laud töös mälu jätkumise paigaks läbi igapäevaste tegevuste.

Minu jaoks on see kujund seotud ka isikliku perekondliku kogemusega. Nii palju kui mäletan, toimusid kõik olulised vestlused minu perekonnas just laua taga. Laua taga arutati perekondlikke sündmusi, jagati nõuandeid, peeti palveid ja toimusid pikad vestlused erinevate põlvkondade vahel. Just ühise söömaaja ruumist sai koht, kus anti edasi

perekonnalugusid ja kuuluvustunnet, tähenduse said intonatsioon ja liigutused. Seetõttu on laud käesolevas töös seotud mitte ainult argielu teemaga, vaid ka mälu säilitamisega läbi kohalolu ja korduva perekondliku rituaali.

Samas jääb laua pind peaaegu tühjaks. Minu jaoks tähistab kompositsiooniline tühjus suutmatust ajalugu ja mälu täielikult taastada. Sümbolite ja sisemise pinge peamine kontsentratsioon asub kangas endas, joontes, struktuuris ja materjalis. Laudlina muutub kompositsiooni peamiseks mälukandjaks. Just selle pinnale ilmuvad grafiidijäljed, jooned, tekstiilelemendid ja käsitsi tehtud õmblus. Horisontaalset pinda tajutakse arhiivina, kus ajas lahutatud mälukihistused eksisteerivad samaaegselt.

Tool moodustab kompositsiooni vertikaali ning on seotud struktuuri ja süsteemi teemadega. Esialgu oli kavas kasutada tikandit ka toolil endal, kuid töö käigus muutsin seda otsust. Täiendavast tikandist loobumine võimaldas säilitada tühjuse ja visuaalse pinge tunnet keskse tekstiilelemendi ümber.

Gobelään paikneb piiratud alal tooli seljatoel. Minu jaoks oli oluline jätta selle ümber õhku ja vaba sametpinda. Tänu sellele ei mõju tekstiilelement dekoratiivse lisandina, vaid iseseisva mäluobjektina, tsitaadina kompositsiooni sees.

Samet materjalina mängib objekti tajumisel olulist rolli. Selle raske ja sügav pind loob tiheduse, seotuse staatuse ja ajaloo painega. Lina ja sameti vastastikune mõju muutub kogu kompositsiooni oluliseks osaks: laudlina kerge ja haavatav pind vastandub tooli tihedale struktuurile.

Installatsiooni piires omandab tähenduse ka objektide vaheline tühi ruum. Minu jaoks oli oluline säilitada pausi, vaikuse ja lõpuni välja ütlemata jäämise tunne. Just seetõttu ei põhine kompositsioon täidetud pindade, vaid materjali, õhu, valguse ja jälje vastastikusel mõjul.

Tööd tehes hakkasin ruumilist struktuuri järk-järgult tajuma süsteemina, milles objektid ei eksisteeri üksteisest eraldi, vaid ühtse mäluväljana, mis ühendab isikliku kogemuse, perekonnaloo ja kultuurilise pärandi.

3.3. Materjalid ja tehnikad

Käesolevas töös on materjalide kanda mitte ainult visuaalne, vaid ka kontseptuaalne tähendus. Minu jaoks oli oluline, et kangas, õmblus, niit ja pind säilitaksid aja, käsitöö ja inimese kohalolu tunnetuse.

Töö aluseks sai naturaalne lina. Laudlinakanga tellisin Iisraelist väikesest manufaktuurist, mis töötab kašruti traditsioone järgides. See on oluliseks osaks tööst mitte ainult sümboolsel, vaid ka isiklikul tasandil.

Kašrut reguleerib judaismis mitte ainult toitumist, vaid ka paljusid igapäevaelu aspekte, sealhulgas suhtumist materjalidesse ja kangaste kombineerimisse. Üheks selliseks piiranguks on lina ja naturaalse villa segamise keeld. Seetõttu oli laudlina loomisel minu jaoks oluline arvestada nende traditsioonidega ning säilitada lugupidav suhtumine materjalikasutuse kultuurilisse konteksti.

Just seetõttu valisin punase lõnga sünteetilisest materjalist, mis meenutab visuaalselt villa. Minu jaoks oli oluline säilitada punase joone taktiline tunnetus, rikkumata seejuures traditsioonilisi piiranguid. Tikandit ja käsitsi töödeldud tekstiili käsitletakse kaasaegses kunstiteoorias ka kultuurilise ja kehalise kogemuse kandjana (Parker 2010)

Töötades laudlinaga arvestasin sabatiga. Juudi traditsioonis on sabat peatumise, rahu ja tööst loobumise aeg. Minu jaoks muutus see mitte ainult kultuuriliseks või religioosseks aspektiks, vaid ka töö sisemise rütmi osaks. Hakkasin loomisprotsessi tajuma aeglase ja keskendunud tegevusena, mis on seotud pausi, korduse ja säilitamise ja viibimisega.

Olulist rolli mängib töös grafiit. Minu jaoks on pliiatsikiri seotud käsikirja, arhiivimärkmete ja jälje tunnetusega. Mõned kompositsioonelemendid mõjuvad tekstifragmentide või märkmetena. Oluline on, et grafiit jääb kaduvaks materjaliks: see võib kuluda, pudeneda ja aja jooksul muutuda.

Õhuke võrk ja lineaarsed elemendid on teostatud puuvillase niidiga, mis on peaaegu sama tooni kui kangas ise. Need elemendid on seotud struktuuri, süsteemi ja mälu sisemise loogika ja organiseerituse teemadega. Minu jaoks oli oluline, et võrk ei domineeriks visuaalselt, vaid mõjuks peaaegu märkamatu kangasisese struktuurina.

Tähtsat rolli mängib metalltraadist heegeldatud vorm. Traadist struktuur hakkas mõjuma hapramana, säilitades samal ajal piirangu, piiri ja sisemise pinge tunnetuse. Minu jaoks on see element seotud eraldatuse, võrede ja isolatsiooniga.

Töö eriline sisemine pinge on seotud perekonnalooga, kus põrkusid sajandi suured vastuolud. Osa minu saksa perekonnast oli seotud tekstiilitootmise ja vabrikutega, samal ajal kui osa juudi perekonnast läbis deporteerimised ja laagrid. Toolil olev samet loob võrreldes laudlinaga täiesti teistsuguse pinna. Minu jaoks on see materjal seotud staatuse, struktuuri ja ajaloolise pärandi teemadega.

Gobeläntechnika tähendus. Soovisin kasutada just seda tehnikat, kuna gobelään on ajalooliselt seotud staatuse ja Euroopa kultuuriruumiga. Ajalooliselt kasutati gobelääne sündmuste, perekondlike sümbolite, võimu ja kultuurilise identiteedi talletamiseks. Just seetõttu muutus gobelään käesolevas töös oluliseks viisiks ühendada perekonnalugu, tekstiilitraditsioon ja mälu teema. Samas ei püüdle gobelään minu installatsioonis visuaalse lõpetatuse poole. Fragmentaarsus on taotluslik. Rõhutan märki.

Töö hakkas mind juhtima, protsessi käigus muutusid paljud valikud. Osa kompositsioonilahendusi lihtsustasin, osa eemaldasin täielikult. Järk-järgult muutus minu jaoks olulisemaks töötada objektide vahelise õhu, vaikuse ja sisemise pinge tunnetusega. Detailid muutusid koormavaks.

3.4. Töö sümboolsed elemendid

Üheks töö keskseks sümboliks muutub punane niit. Minu jaoks on see kujund seotud samaaegselt mälu, kaitse, perekondliku sideme ja kehalise žestiga. Kabalistlikus traditsioonis on punane niit kaitse ja lähedaste inimeste vahelise sideme sümbol. Kabalistlik traditsioon on juudi kultuuri müstiline suund, mis on seotud mälu, inimlike sidemete ja maailma sisemise ülesehituse sümbolse mõistmisega. Kabalistlike sümbolite ja rituaalsete žestide tähendust on põhjalikult käsitlenud Gershom Scholem (Scholem 1974). Arvatakse, et punase niidi seob inimesele keegi, kes on valmis jagama temaga armastust ja hoolitsust ja vastutust. Ka minu perekonnas eksisteerib see traditsioon: mulle seob ümber randme punase niidi ema ning mina seon selle oma tütrele.

Seetõttu ei mõju punane joon töös dekoratiivse elemendina, vaid põlvkondadevahelise sideme tunnistajana. See läbib laudlina nagu mälujoon, pulss või punktiir, mis ühendab kompositsiooni erinevaid osi. Minu jaoks oli oluline, et see joon ei näeks välja ideaalselt sirge, vaid elav ja kõikuv. Tänu sellele mõjub punane niit pigem inimliku jälje või käeliigutuseks kui dekoratiivse elemendina.

Teiseks oluliseks elemendiks muutuvad traadist struktuur ja kollase Taaveti tähe kujund. Taaveti täht on juudi rahvuslik sümbol ent see element on seotud Holokausti ja juudi elanikkonna sunniviisilise märgistamisega. Samas oli minu jaoks oluline vältida otsest illustratiivsust ja ajalooliste sündmuste sõnasõnalist kujutamist.

Traadist struktuur meenutab samaaegselt võret, piirdeaeda ja kahjustatud kangast. Tänu käsitsi heegeldamisele säilitab traat hapruse ja ebastabiilsuse tunnetuse, mitte jäiga industriaalse konstruktsiooni mulje.

Assotsiatsioonid. Osa minu saksa suguvõsast omas tekstiilivabrikuid, kus toodeti kangaid koonduslaagrite vangide triibuliste rõivaste õmblemiseks. Samal ajal läbis osa juudi perekonnast ise laagrid ning kandis neid rõivaid. Minu jaoks kujunes sellest töö üks keerulisemaid ja valusamaid teemasid. Pidasin oluliseks, et kompositsioonielemendid jääksid mitmetähenduslikuks ega muutuks otseseks illustratsiooniks. Töös eksisteerib mälu pigem vihje, jälje ja materjali sisemise pinge kaudu.

Erilise koha kompositsioonis hõivab tooli seljatoel paiknev gobelään. Minu jaoks muutub see kontsentreeritud mäluruumiks, milles ühenduvad pärandi, struktuuri, võimu, haavatavuse ja perekonnaloo teemad. Gobelääni keskne vorm meenutab vapikilpi. See element on seotud kaitse, kuuluvuse, perekondliku mälu ja ajaloolise pärandi teemadega. Samas jääb vorm fragmentaarseks ega muutu otseseks võimu või suguvõsa sümboliks.

Vertikaalsed struktuurid gobelääni sees meenutavad industriaalset maastikku. Need vormid on seotud tekstiilivabrikute ajaloo, samal ajal tekib painav tähendusnihe krematooriumide ja laagrite industriaalse süsteemiga. Minu jaoks oli oluline säilitada selle kujundi kahetisus ning sisemine pinge tööstusliku tootmise, kultuurilise ajaloo ja 20. sajandi traumade vahel.

Erilise tähenduse omandavad ka gobelääni kompositsioonis olevad triibud. Need meenutavad samaaegselt kangastruktuuri, arhitektuurset rütmi, haridussüsteemi ja laagrirõivaste triibulist kangast. Triip muutub käesolevas töös süsteemi, korduse, distsipliini ja ajaloolise korra märgiks, mille sees inimene võib nii eksisteerida kui ka kaduda. Joonte korduv rütm loob organiseeritud struktuuri tunnetuse, mille sees säilib inimlik haavatavus.

Oluliseks sümboolseks elemendiks muutuvad nõelad. Minu jaoks on need seotud käsitöö, taastamise, meditsiini ja mälu säilitamisega. Nõel ühendab kangast, hoiab koos rebenenud ruumi ja aitab säilitada struktuuri.

Perekonnaloos on see kujund seotud ka meditsiiniga. Nõel võib tähistada ka katset säilitada inimelu, taastada kahjustatud ja hoida mälu kadumise eest. See kujund on seotud ka üldise haavatavuse atmosfääriga, mis ümbritses juudi arste 20. sajandil, sealhulgas niinimetatud arstide protsessi ajal Nõukogude Liidus. Töös ei esine see teema siiski otsese ajaloolise avaldusena, vaid perekondliku ja kultuurilise mälu osana.

Ka tööriistadel on minu jaoks tähendus. Osa nõeltest, mida kasutasin töö loomise protsessis, ostsin Budapesti juudi kvartalist, Minu jaoks muutus see veel üheks tähendusetasandiks tööprotsessi sees.

Kompositsiooni kuuluv võrgustik on seotud struktuuri, süsteemi ja mälu sisemise karkassi teemadega. Minu jaoks oli oluline, et võrgustik jääks peaaegu märkamatuks ja eksisteeriks kangas peidetud struktuurina, mis hoiab koos töö ruumi.

Eraldi elemendiks muutub ka pulssi kujutav graafiline joon. See kujund on seotud aja, elu ja meditsiini temaga. Minu jaoks muutub pulss elu jätkuva liikumise märgiks läbi põlvkondade, hoolimata traumadest, kaotustest ja ajaloolistest katkestustest.

Punane maaliline laik töös toob kompositsioonilise emotsionaalse pinge ja loob seose kunstnikega minu perekonnaloos. Minu jaoks muutub see element kohalolu märgiks mälukanga sees. Vaashoitud ja peaaegu monokroomses kompositsioonis mõjub punane värv elava jäljena ja meenutusena sellest, et mälu saab taasluua kunsti, loomingulisuse ja emotsionaalse kogemuse kaudu.

Kanga pinnal on tekst. Kompositsiooni ilmuvad sõnad ja tekstifragmendid poola, saksa, vene ja eesti keeles. Poola, saksa ja vene keel on seotud perekonnalooga ja eelnevate põlvkondadega. Eesti keele ilmunine muutub oleviku ja perekonnalooga jätkumise märgiks juba uues kultuuriruumis.

Eraldi sümboolseks elemendiks muutub ring numbriga 125 – viide Leningradi blokaadile ja 125 grammile leivale. Mitmed minu perekonna liikmed elasid blokaadi üle ning ka see mälestus on töö osa. Number on peaaegu märkamatu ja sulandub kangasse. Minu jaoks oli oluline, et blokaadi traumaatiline kogemus oleks töös kohal vaikse ja peaaegu kaduva jäljena, mitte kompositsiooni visuaalse keskmene.

Grafiidijooned ja tekstifragmendid on samuti osa töö sümboolsest struktuurist. Need meenutavad arhiivimärkmeid, kirju, ülestähendusi. Minu jaoks oli oluline säilitada käsikirjalikkuse ja mälu ebastabiilsuse tunnetus – mälu võib kuluda, kaduda ja säilida ainult osaliselt.

Olulise tähenduse omandab ka tühjus kompositsiooni sees. Tühjad alad objektide vahel ja kangapinnas: minu jaoks on see tühjus seotud võimatusena taastada perekonnalugu täielikult ja säilitada mälu selle terviklikkuses.

3.5. Lõpetamatus, jälg ja mälu materiaalsus

Töö oluliseks osaks sai teadlik lõpetamatus. Minu jaoks oli oluline säilitada protsessi, jälje ja hapruse tunnetus, mitte luua täielikult suletud ja ideaalselt lõpetatud objekt. Just seetõttu jäävad töösse avatud õmblused, töötlemata kangaservad, grafiidijooned, tühjad ruumid ja elemendid, mis meenutavad mälu jäänuseid või fragmente. Minu jaoks on see seotud arusaamaga, et perekonnalugu ei säili kunagi täielikult ning eksisteerib alati läbi kaotuste, pauside ja väljaütlematuse.

Töö käigus muutus minu jaoks oluliseks mitte varjata objekti loomise protsessi. Käsitöö jälg, kangapinna muutumine, ebatäiuslik joon või nähtav õmblus ei mõju veana, vaid töö kunstilise keele osana. Erilise tähenduse omandab ka materjal ise, mis aja jooksul muutub. Pliatsijälg võib kuluda, kangas deformeeruda ja niit nõrgeneda. Minu jaoks on see seotud arusaamaga mälust kui elavast ja haavatavast protsessist, mida ei ole võimalik lõplikult fikseerida.

Töös säilitasin teadlikult ka kompositsiooni lõpetamatuse elemendid. Esialgu kavandasin rohkem tikandeid ja keerukamat objektide struktuuri. Järk-järgult muutus töö aga minimalistlikumaks. Osa elemente eemaldas, et taasluua õhu, vaikuse ja sisemise pinge tunnetus. Eriti puudutab see tooli. Minu jaoks muutus olulisemaks säilitada gobelääni ümber tühi ruum ja vaoshoituse tunne kompositsiooni sees.

Käesolevas töös on lõpetamatus seotud ka 20. sajandi mälu temaga. Paljud perekonnaloed katkesid, hävisid või säilisid ainult osaliselt. Mõned mälestused eksisteerivad üksnes vestlusfragmentide, juhuslike esemete, fotode või üksikute sõnade kaudu. Just seetõttu omandavad töös suure tähenduse jälg, viide ja kohalolu. Paljud elemendid jäävad avatuks vaataja isiklikule tõlgendusele. Minu jaoks on see oluline, sest mälu ei eksisteeri ühtse ja lõpetatud loona. See koosneb alati fragmentidest, tunnetest, jälgedest ja katsetest hoida alles kaduvat.

Järk-järgult hakkasin tajuma tööd ruumina, milles minevik jätkab eksisteerimist muutunud ja haavatavas ent siiski taaskogetavas vormis.

3.6. Vaataja ja installatsiooni ruumi vastastikune mõju

Töö on loodud ruumilise installatsioonina, mille sees muutub vaataja-kogea kompositsiooni osaks. Minu jaoks oli oluline luua kohalolu ja sisemise kokkupuute tunne mäluruumiga. Objektide paigutus on üles ehitatud nii, et vaataja satub laua lähedale, peaaegu kompositsiooni sisse. Laud ja tool säilitavad argiesemetena äratuntavuse, kuid installatsiooni sees hakkavad nad mõjuma teisiti – mälu, jälje ja inimliku puudumise kandjatena.

Tühi tool. Minu jaoks on see seotud samaaegselt inimese kohalolu ja puudumise teemaga. Tühi koht laua taga muutub meenutuseks neist, keda ei ole enam võimalik täielikult tagasi tuua, kuid kelle kohalolu tunneme mälu, esemete ja ruumi kaudu.

Toolil seljatoel olev gobelään mõjub kogu kompositsiooni sees kontsentreeritud mälutsoonina. Tänu piiratud mõõdule ja vabale ruumile selle ümber koondub vaataja tähelepanu mitte ainult kujutisele endale, vaid ka materjalile, pinnale ja objektiga seotud pausile.

Olulist rolli töö tajumisel mängib ka objektidevaheline kaugus, vaikuse kohalolek ja aeglase vaatamise võimalus. Töö ei põhine visuaalsel üleküllusel ega otsesel narratiivil. Vastupidi, paljud elemendid muutuvad märgatavaks alles kanga pinda ja detaile pikemalt vaadeldes.

Valgus on samuti installatsiooni tajumise oluline osa. Grafiidijooned, peened õmblused, lina faktuur ja traadist struktuur muutuvad sõltuvalt valgustusest ning vaataja ja objekti vahelisest kaugusest. Tänu sellele jääb töö liikuvaks ega fikseeru ühte kindlasse vaatepunkti.

Soovin et vaataja ei tunneks tööd kui võõra kogemuse arhiivi. Paljud sümbolid ja elemendid jäävad avatuks isiklikule tõlgendusele. See on seotud mälu enda mõistmisega protsessina, mida ei ole võimalik täielikult taastada ega lõpuni seletada.

Samas ei nõua töö vaatajalt konkreetse perekonnaloostundmist. Ka ilma kõigi sümbolsete elementide mõistmiseta võib inimene tajuda kaetud laua ja tooli kujundit, materjali, ruumi, joonte rütmi, tühjust ja kompositsiooni sisemist pinget emotsionaalsel ja kehalisel tasandil.

Just seetõttu muutub taktilisus installatsiooni oluliseks osaks. Lina pind, sameti tihedus, grafiidi ebastabiilsus, traadi karedus ja käsitsi tehtud õmbluse jälg loovad füüsilise mälu kohalolu tunnetuse ruumi sees.

Järk-järgult muutus minu jaoks oluliseks, et töö eksisteeriks nii personaalse jutustusena kui ka ruumina, milles vaataja võib kokku puutuda omaenda mälu, kaotuse, perekonna ja aja kogemusega.

KOKKUVÕTE

Käesolev töö oli pühendatud tekstiili uurimisele mäluruumina ning võimalusele, et perekondlik ja kultuuriline ajalugu saab eksisteerida materiaalses vormis. Uurimistöö käigus sai selgeks, et tekstiil on võimeline säilitama mitte ainult visuaalset informatsiooni, vaid ka aja jälge, inimlikku kohalolu, käsitööd ja emotsionaalset kogemust.

Teoreetiline osa võimaldas käsitleda tekstiili *memory studies* kontekstis ning analüüsida saksa, juudi ja kaasaegsete tekstiilikunstnike kunstipraktikaid, mis töötavad mälu, trauma ja kultuurilise pärandi teemadega. Uurimistöö jaoks olid eriti olulised kultuurilise ja kollektiivse mälu, materiaalse arhiivi ja postmälu ideed.

Kunstipraktikate analüüs näitas, et kaasaegne tekstiil muutub üha sagedamini viisiks töötada ajaloolise trauma, isikliku kogemuse ja kultuurilise identiteedi teemadega. Seejuures osutub eriti oluliseks loobumine otsesest illustratiivsusest. Mälu eksisteerib kaasaegses tekstiilikunstis jälje, materjali, korduse, fragmendi ja objekti füüsilise kohalolu kaudu.

Töö praktiline osa võimaldas need mõtisklused tõlkida kunstilisse vormi. Installatsiooni loomise käigus kujunes järk-järgult arusaam mälust kui mitmekihilisest ja haavatavast struktuurist, mis eksisteerib samaaegselt isiklikus, perekondlikus ja kultuurilises ruumis.

Töö keskseteks objektideks said laud koos laudlinaga ning kaetud tool gobelääniga. Horisontaal ja vertikaal kompositsiooni sees võimaldasid ühendada perekondliku ruumi, rituaali, struktuuri, ajaloolise pärandi ja kultuurilise mälu teemad.

Erilise tähenduse omandasid töös materjalid. Lina, grafiit, traat, käsitsi tehtud õmblus, samet ja punane niit muutusid iseseisvateks tähenduse kandjateks. Minu jaoks oli oluline, et töö pind säilitaks aja, käsitöö ja inimliku kohalolu tunnetuse.

Olulist rolli mängis töös ka isiklik perekonnalugu. Juudi perekonnaliin, mis kandub edasi emapoolse suguvõsa kaudu, on seotud rituaali, mälu, meditsiini ja perekondlike traditsioonide teemadega. Saksa liin, mis pärineb isa poolt, on seotud tootmise, tekstiilivabrikute ja industriaalse struktuuriga.

Töö üheks kõige keerulisemaks teemaks kujunes sisemine pinge nende kahe mälujoone vahel. Osa saksa perekonnast omas vabrikuid, kus toodeti kangast laagrirõivaste jaoks, samal ajal kui osa juudi perekonnast ise läbis laagrid ja deporteerimised. Minu jaoks oli oluline mitte muuta seda teemat otseseks ajalooliseks avalduseks, vaid säilitada see materjali, sümbolite ja töö struktuuri sees.

Suurt mõju projekti arengule avaldasid reis Budapesti ning kohtumised eakate inimestega, kes säilitasid mälestusi tollastest sündmustest ja minu sugulase, Berliinist pärit arsti, kes deporteeriti koos perekonnaga, perekonnast. Need kohtumised süvendasid arusaama mälust kui elavast ja jätkuvast protsessist.

Töö käigus muutus oluliseks ka lõpetamatuse mõistmine. Töö ei püüdle mineviku täieliku taastamise poole. Vastupidi, avatud õmblused, grafiidijäljed, tühjus ja kompositsiooni fragmentaarsus muutuvad installatsiooni kunstilise keele osaks.

Minu jaoks oli oluline luua mitte perekonnaloo illustratsioon, vaid ruum, mille sees mälu saab eksisteerida materjali, žesti, pinna ja inimese kohalolu kaudu.

Uurimistöö ja kunstipraktika tulemusena sai ilmseks, et tekstiil võib kujuneda iseseisvaks mälu meediumiks. Töö näitas samuti, et mälu võib eksisteerida ka kanga, käejälje, õmbluse rütmi, keele, pinna ja objektidevahelise ruumi kaudu.

Minu jaoks kujunes see töö viisiks mõtestada omaenda perekonnalugu, kultuurilist identiteeti ja mälu jätkumist läbi materjali ja käsitöö.

Kasutatud kirjandus

Adamson, G. (2007). *Thinking through craft*. Berg Publishers.

Aleman, C. (Ed.). (2022). *Biennale Arte 2022: The milk of dreams*. La Biennale di Venezia; Silvana Editoriale.

Assmann, A. (2011). *Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives*. Cambridge University Press.

Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.

Blistène, B. (Ed.). (2019). *Christian Boltanski: Faire son temps*. Éditions Centre Pompidou.

Cooke, L. (Ed.). (2012). *Rosemarie Trockel: A cosmos*. The Monacelli Press.

Enwezor, O. (Ed.). (2015). *All the world's futures: 56th International Art Exhibition*. La Biennale di Venezia.

Hamilton, A., Phillips, P. C., & Talbott, S. L. (2017). *Ann Hamilton: habitus*. The Fabric Workshop and Museum; Prestel.

Himid, L., & Wellen, M. (Ed.). (2021). *Lubaina Himid*. Tate Publishing.

Hirsch, M. (2008). The generation of postmemory. *Poetics Today*, 29(1).

Huyssen, A. (1989). Anselm Kiefer: The terror of history, the temptation of myth. *October*, 48.

Kaljo, K. (2019). *A table for...* [Näitusematerjalid].

Macleod, K. (2009–2023). *The Red Dress Project*.

Nora, P. (Ed.). (1996). *Realms of memory: Rethinking the French past* (Vol. 1: Conflicts and divisions; A. Goldhammer, Trans.). Columbia University Press.

Parker, R. (2010). *The subversive stitch: Embroidery and the making of the feminine*. I.B. Tauris.

Pollock, G. (2013). *After-affects / after-images: Trauma and aesthetic transformation in the virtual feminist museum*. Manchester University Press.

Raud, A. (2012). *Elumustrid*. Heimtali Muuseum.

Scholem, G. (2004). *Kabbalah: Osnovnie techena v evreiskoi mistike*. Moskva.

Suurkask, M. (2026). *Kirjavaheus Kadi Pajupuuga*, 3.02.2026.

Tora. (1993). *Pjaticnižie i Gaftarot*. Šamir.

SUMMARY

This thesis explores textile as a space of memory, silence, and material presence through the creation of a textile installation consisting of a tablecloth, a chair, and a woven tapestry element. The work reflects on family memory, inherited emotional experience, and the fragile traces that remain within domestic objects, handcraft, and ritual gestures.

The research is based on theories of collective and cultural memory by Maurice Halbwachs, Pierre Nora, and Jan Assmann, as well as on contemporary textile and installation art practices that approach textile as an archive of human presence. Particular attention is given to the relationship between material, repetition, absence, and emotional memory.

The practical part of the thesis combines linen, velvet, hand embroidery, graphite drawing, acrylic painting, crochet, and woven textile techniques. Manual stitching, repeated structures, written fragments, and symbolic forms become a way of working with continuity, interruption, and the tension between personal memory and historical systems.

The tablecloth functions as a quiet domestic archive carrying traces of handwriting, everyday gestures, and emotional memory. The chair represents the presence of a person through absence, while the woven element placed on the backrest concentrates ideas of structure, control, fragility, and remembrance. The work does not aim to reconstruct historical events directly; instead, it focuses on how memory survives through material, touch, repetition, and textile labor.

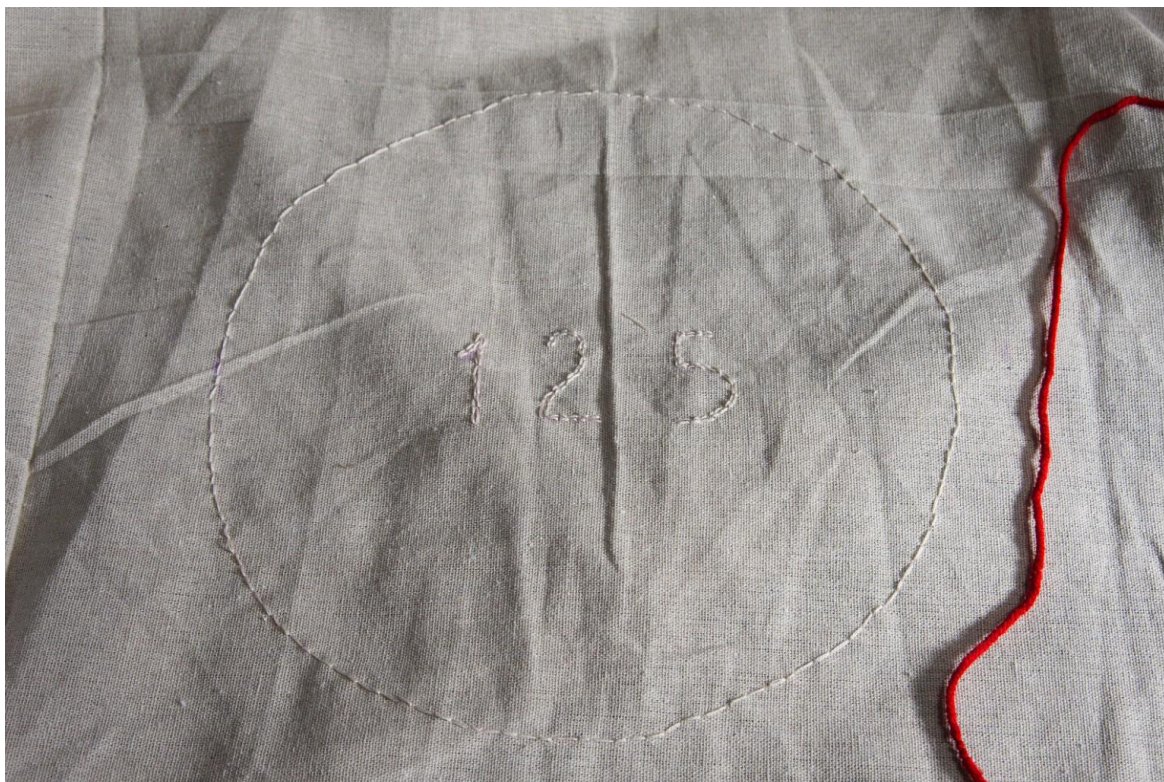
An important part of the artistic process was the search for a visual language capable of speaking about difficult subjects without direct illustration. Through textile, layering, handwork, and spatial composition, the installation creates an atmosphere where memory is experienced physically rather than explained literally.

The result of the thesis demonstrates how contemporary textile installation can function as an independent artistic language that connects personal history, material sensitivity, cultural memory, and spatial experience.

Lisa. Installatsioon “Koht laua ääres” 2026.
Visuaalne dokumentatsioon

Joonis 1. “Koht laua ääres” 2026. Installatsiooni üldvaade.
Foto: Egle Zukov, Wiilo Konsap
Linase laudlinaga kaetud laud ja sametkatttega tool gobelääni elemendiga.

Joonis 2. Detail „125”

Puuvillase niidiga käsitsi tikitud number „125”, viide Leningradi blokaadi leivanormile.

Lina, puuvillane niit, polüesterlõng.

Tehnika: käsitikand

Foto Egle Zukov, Wiilo Konsap

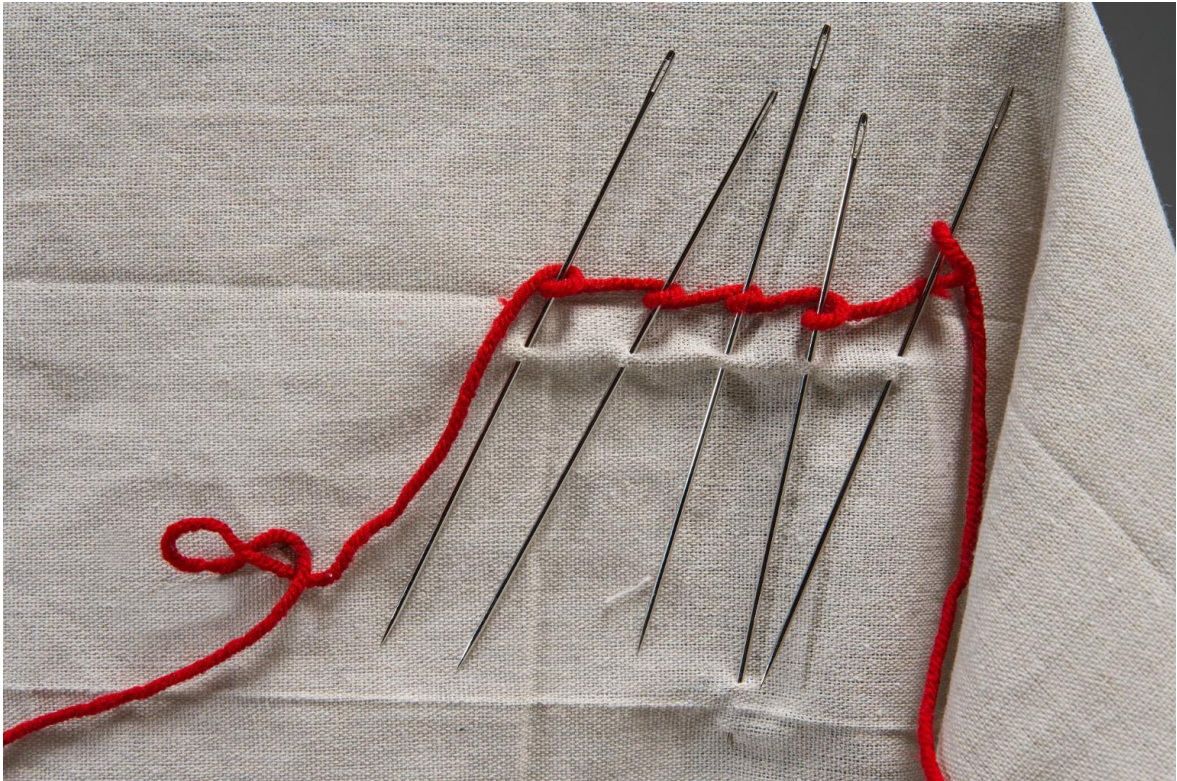
Joonis 3. Detail. Taaveti täht.

Alumiiniumtraadist võrgustik kollase värvilaigu kohal.

Lina, alumiiniumtraat, akrüül, grafiit.

Tehnikad: heegeldamine metalltraadiga, akrüül- ja grafiitjoonistus tekstiilil.

Foto: Egle Zukov, Wiilo Konsap

Joonis 4. Detail. Nõelad ja punane lõng
Viis metallnõela koos punase lõngaga lina pinnal.
Metallnõelad (15 cm), lina, polüesterlõng.
Foto Egle Zukov, Wiilo Konsap

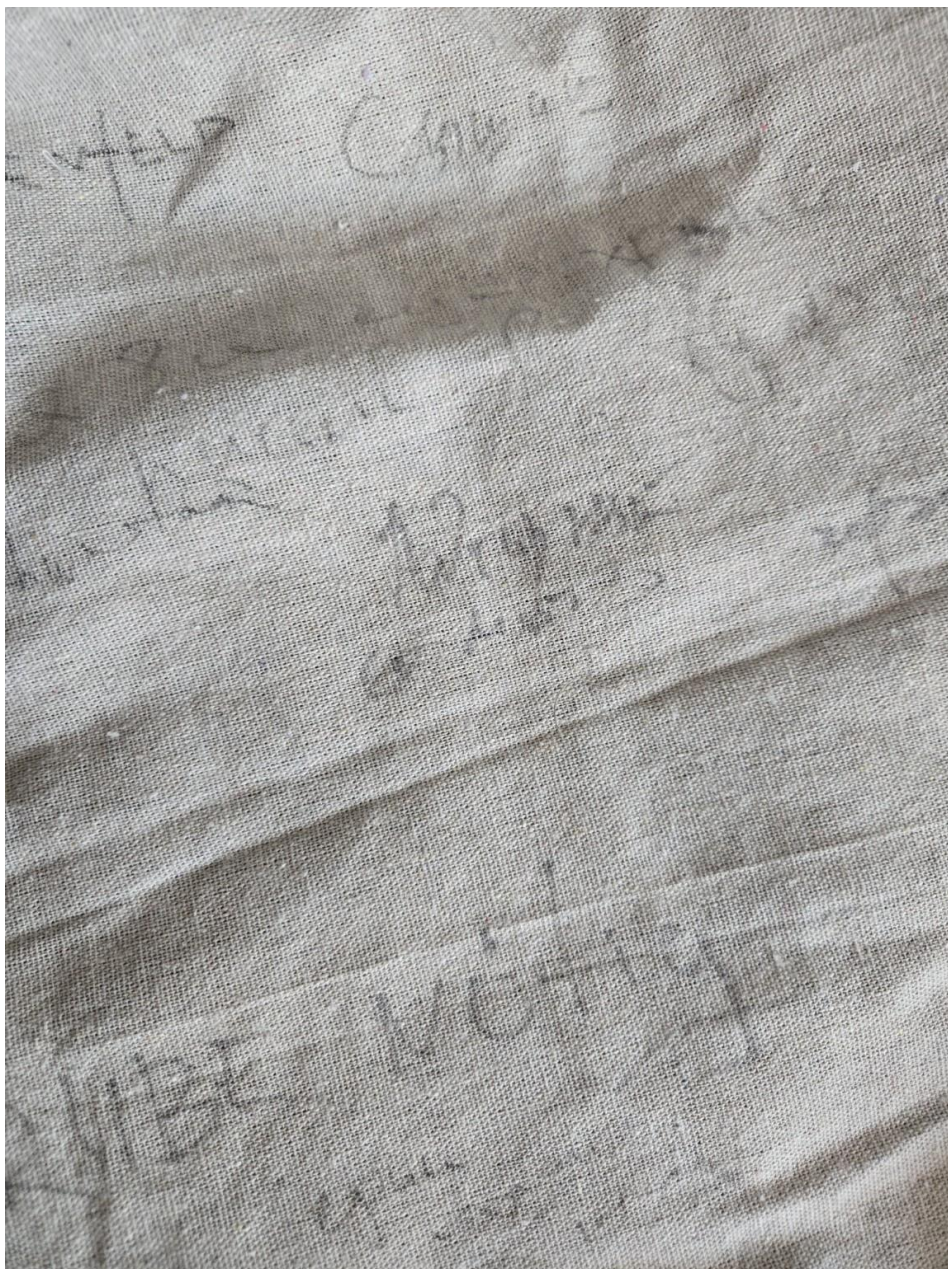
Joonis 5. Detail. Punane akrüülvärv lina pinnal

Punase akrüülvärvi jäljed lina pinnal.

Lina, akrüülvärv tekstiilil.

Tehnika: käsitsi maalitud

Autori foto.

Joonis 6. Detail. Grafiidiga kirjutatud tekstifragmendid.

Päevikute, kirjade ja märkmete fragmentidest inspireeritud käsitsi kirjutatud tekstijäljed lina pinnal.

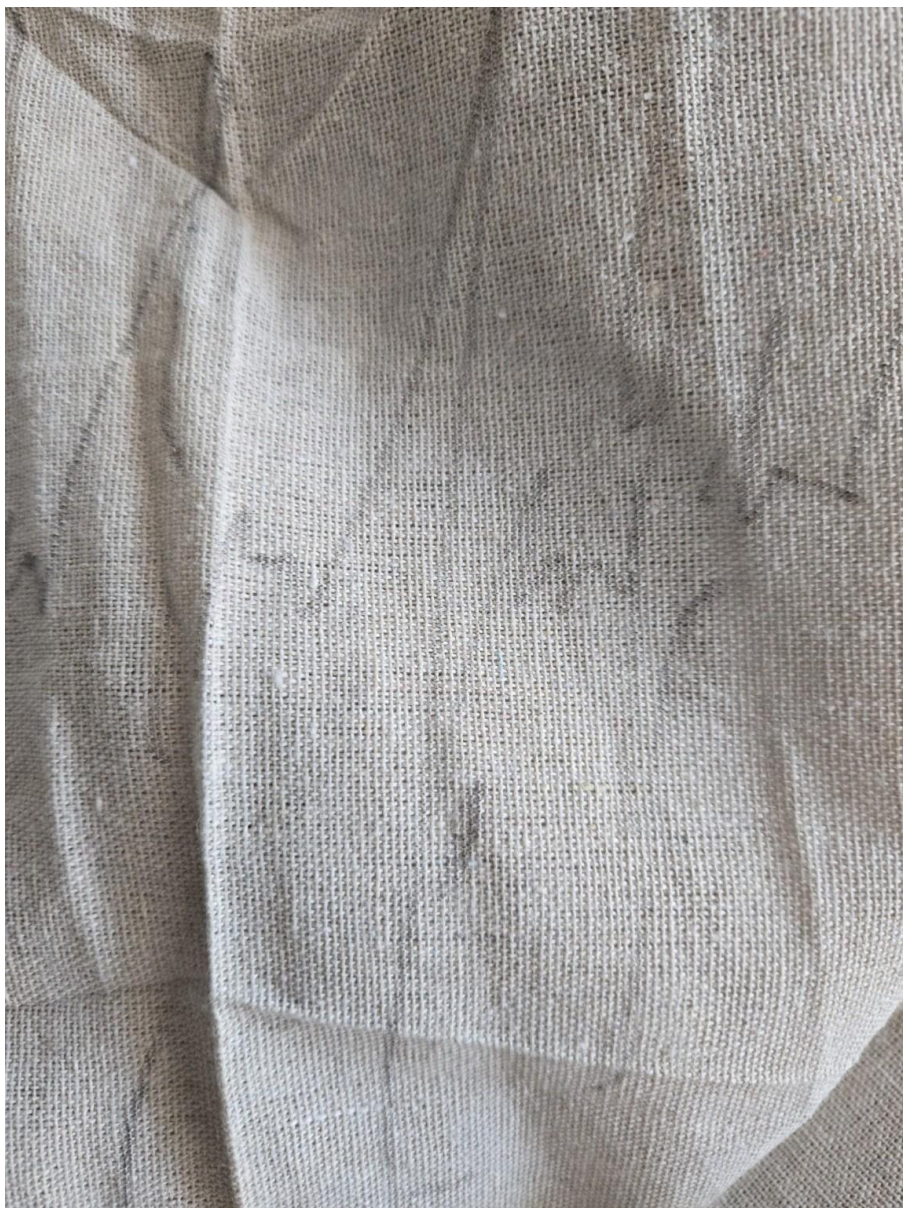
Lina, grafiit.

Tehnika: joonistus, pliiats.

Autori foto.

Joonis 7. Detail. Tikitud võrgustruktuur
Käsitsi tikitud ruudustik lina pinnal.
Lina, puuvillane niit.
Tehnika: käsitikand, traagelpiste
Autori foto.

Joonis 8. Detail. Pulsijälge meditsiinilise aparatuuri ekraanil meenutav graafiline joon
Pulssi ja südamelööke meenutav käsitsi joonistatud graafiline joon lina pinnal.

Lina, grafiit.

Tehnika: joonistus, pliats

Autori foto.

Joonis 9. Gobelään. Detail tooli seljatoel
Gobeläänpõimetehnikas teostatud tekstiilielement.
Vill, puuvill, polüester.
Tehnika: gobeläänpõime
Foto Egle Zukov, Wiilo Konsap

Installatsiooni kuuluvate objektide mõõdud ja materjalid

Laudlina

Mõõdud: 150 × 250 cm

Materjalid: lina, puuvillane niit, sünteetiline niit, metalltraat

Tehnikad: masin- ja käsitsiõmblused, käsitsi tikand, heegeldamine, akrüül- ja grafiitjoonistus tekstiilil

Tool

Kõrgus: 102 cm

Laius: 35 cm

Sügavus: 38 cm

Seljatoe kõrgus: 54 cm

Materjalid: puit, samet

Tehnikad: tekstiilkatte paigaldus, käsitsi viimistlus

Gobelään

Mõõdud: 20 × 29 cm

Materjalid: vill, puuvill, polüester

Tehnika: gobeläänpõime